ISSN : 3048-6394
Vol.: 01, Issue: 01; January, 2024

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ কবিতাত মানৱতাবাদ ঃ এক চমু অৱলোকন

✍ **অভিশ্ৰুতি বৰুৱা**
প্ৰাক্তন ছাত্ৰী, শিক্ষাতত্ত্ব বিভাগ
বাহনা মহাবিদ্যালয়

সংক্ষিপ্তসাৰ ঃ

অসমীয়া কাব্য সাহিত্যত ৰোমাণ্টিকতাৰ আৰম্ভণি কলিকতা নিবাসী এচাম অসমীয়া ডেকাৰ প্ৰচেষ্টাত প্ৰকাশিত 'জোনাকী' কাকতৰ দ্বাৰাই হৈছিল আৰু আলোচনীখনৰ প্ৰথম সম্পাদক আছিল চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা। অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ লগত মানৱতাবাদৰ সংযোগ বিচাৰি পোৱা যায় চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ কবিতাত। মানৱতাই কবিৰ কবিতাৰ ঘাই সুৰ। এই আলোচনা প্ৰত্ৰৰ জৰিয়তে চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ কবিতাত মানৱতাবাদৰ প্ৰকাশ সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে।

বীজশব্দ ঃ সাহিত্য, কবিতা, কবি, চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, জোনাকী, বনকুঁৱৰী।

প্ৰস্তাৱনা ঃ

কবিতা হৈছে মানব মনৰ সুকুমাৰ প্ৰকাশ। মানুহৰ এক সহজাত প্ৰৱণতা আছে। পোনপটীয়াকৈ কথা কোৱাৰ বিপৰীতে সুৰীয়া কথাৰ প্ৰতি মানৱমনে সহজেই আকৰ্ষণ অনুভৱ কৰে। এই সুকুমাৰ প্ৰীতিৰ ফলতে হয়তো এদিন কবিতাৰ জন্ম হৈছিল। পৃথিৱীৰ প্ৰতিটো সভ্য জাতিৰে সাহিত্যৰ আৰম্ভণি ঘটিছিল সম্ভৱ কাব্যৰ মাজেৰে। আৰম্ভণিৰ পৰা আজিলৈকে অসমীয়া কবিতাৰ এক দীঘলীয়া ইতিহাস আছে।

অসমীয়া সাহিত্যত কবিতাই বিভিন্ন সময়ৰ ন ন চিন্তাৰে বাট কাটিছে। প্ৰাক্-শংকৰী যুগৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে কবিতাৰ এই দীঘলীয়া সময়ছোৱাত বহু কাব্য সত্বাৰ সৃষ্টিৰে সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰখন চহকী কৰি তুলিছে। কবিতাৰ ক্ষেত্ৰখনত বীজ সিঁচোৱাসকলৰ ভিতৰত প্ৰথমে চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ নামেই উল্লেখযোগ্য।

গৱেষণা প্ৰত্ৰৰ উদ্দেশ্য আৰু লক্ষ্য ঃ

এই গৱেষণা পত্ৰৰ যোগেদি চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ পৰিচয় আৰু তেওঁৰ কবিতাত মানৱতাবোধে পেলোৱা প্ৰভাৱ সম্পৰ্কে এক আভাস দাঙি ধৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

ISSN : 3048-6394
Vol.: 01, Issue: 01; January, 2024

গৱেষণা পত্ৰৰ উৎস আৰু পদ্ধতি ঃ

পত্ৰখন প্ৰস্তুত কৰোঁতে মুখ্য উৎস হিচাপে কৰবী ডেকা হাজৰিকাৰ 'অসমীয়া কবি আৰু কবিতা' আৰু সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰ 'অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত' নামৰ গ্ৰন্থদুখনৰ পৰা সমল লোৱা হৈছে। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ 'প্ৰতিমা' আৰু 'বীণ বৰাগী'— এই দুয়োখন গ্ৰন্থৰে আলম লৈ বিশেষকৈ আলোচনাটি প্ৰস্তুত কৰা হৈছে।

তদুপৰি বিষয়বস্তুৰ আলোচনাত বৰ্ণনাত্মক আৰু বিশ্লেষণাত্মক পদ্ধতিৰ সহায় লোৱা হৈছে।

বিষয়বস্তুৰ বিশ্লেষণ ঃ

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ পৰিচয় ঃ জোনাকী যুগৰ ত্ৰিমূৰ্তিৰ অন্যতম চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা এজন অসমীয়া কবি আৰু লেখক। অসমীয়া সাহিত্যত ৰোমাণ্টিকতাবাদৰ সূচনা কৰা লোকসকলৰ ভিতৰত তেখেত আছিল অন্যতম। জোনাকী কাকতৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশ পোৱা 'বনকুঁৱৰী'য়েই আছিল প্ৰথম অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতা। তেখেতক 'প্ৰতিমাৰ খনিকৰ' বুলিও অভিহিত কৰা হয়। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাদেৱ 'জোনাকী' আলোচনীৰ প্ৰথম সম্পাদক আৰু সাহিত্য সংগঠন 'অসমীয়া ভাষা উন্নতি সাধিনী সভা'ৰ প্ৰতিষ্ঠাপক সদস্য আছিল।

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ জন্ম হৈছিল 1867 চনৰ 28 নৱেম্বৰত শোণিতপুৰ জিলাৰ গহপুৰৰ কলংপুৰ মৌজাৰ ব্ৰহ্মজানত। তেখেতৰ পিতৃ হৰিবিলাস আগৰৱালা আৰু মাতৃ আছিল মলমা। তেজপুৰতে শিক্ষাজীৱন আৰম্ভ কৰি চন্দ্ৰকুমাৰে কিছুদিন কলিকতাৰ হিন্দু কলেজতো পঢ়ে। তেজপুৰ চৰকাৰী উচ্চতৰ মাধ্যমিক বিদ্যালয়ৰ পৰা এণ্ট্ৰেন্স পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ তেখেতে প্ৰেচিডেন্সী কলেজৰ পৰা এফ. এ. পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়। তাৰ পিছত স্নাতক শ্ৰেণীত নাম লগায় যদিও শিক্ষা সমাপ্ত কৰিব নোৱাৰিলে। কলিকতাত থকা কালতে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা আৰু হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ লগত চন্দ্ৰকুমাৰৰ নিবিড় ঘনিষ্ঠতা হৈছিল। তেওঁলোকৰ প্ৰচেষ্টাতে 'অসমীয়া ভাষা উন্নতি সাধিনী সভা'ই প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে।

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ কবিতাত মানৱতাবোধৰ প্ৰকাশ ঃ

জোনাকীৰ স্নিগ্ধ পোহৰত অসমীয়া কাব্য-কানন মুখৰিত কৰি তোলা 'প্ৰতিমাৰ খনিকৰ' চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ দ্বাৰা সম্পাদিত 'জোনাকী' অসমীয়া সাহিত্যৰ নৱন্যাস আন্দোলনৰ বাৰ্তাবাহী দূত। 'জোনাকী'ত প্ৰকাশিত তেখেতৰ "বনকুঁৱৰী" কবিতাটিয়েই অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ প্ৰথম বিস্ময়কৰ প্ৰকাশ। জোনাকী যুগৰ সাহিত্যিক আন্দোলনৰ অন্যতম গুৰিয়াল চন্দ্ৰকুমাৰ গীতি কবিতাসমূহেই অসমীয়া গীতি কবিতাৰ পৰম্পৰা সৃষ্টি কৰাত সহায় কৰে। 'প্ৰতিমা' তেখেতৰ প্ৰথম কাব্য সংকলন। তেখেতৰ দ্বিতীয় কবিতাপুথি 'বীণবৰাগী'। জগতৰ বৰ্ণবৈভৱৰ ৰামধেনুছটাত আপ্লুত কবি সৌন্দৰ্য সুষমাতকৈ অন্তজগতৰ প্ৰতিহে অধিক ধাবিত হৈছে যেন বোধ হয়। কাব্য দুখনিত চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাদেৱৰ উচ্চ কবি প্ৰতিভাৰ স্বাক্ষৰ স্পষ্ট। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ কবিতা সম্পৰ্কে সমালোচক কৰবী ডেকা হাজৰিকাই উল্লেখ কৰিছে— "চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ কবিতাৰ যোগেদি কেইবাটিও নতুন দিশে অসমীয়া কবিতাত প্ৰৱেশ কৰিছিল। তেওঁৰ আগলৈকে অসমীয়া কবিতা আছিল বন্ধ পানীৰ দৰে স্থবিৰ। আগৰৱালাই যেন সেই পানীৰ পাৰহে ভাঙি দিলে। উচ্ছল নদীৰ দৰে নানা শাখাৰে বৈ গ'ল অসমীয়া কবিতাৰ প্ৰাণময় সুঁতি।"[1]

ISSN : 3048-6394
Vol.: 01, Issue: 01; January, 2024

মানৱ-প্ৰেম চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ কবিতাৰ এক প্ৰধান মন কৰিবলগীয়া বৈশিষ্ট্য। 'মানৱ-বন্দনা', 'বীণ-বৰাগী' আদি কবিতাত কবিৰ মানৱ প্ৰেম সম্পৰ্কীয় চিন্তাধাৰাৰ পৰিচয় পোৱা যায়। তেখেতৰ দৃষ্টিত 'মানুহেই দেৱ, মানুহেই সেৱ, মানুহ বিনে নাই কেৱ'। কবি সুন্দৰৰ পূজাৰী, তেখেতৰ দৃষ্টিত সত্য আৰু সুন্দৰৰ প্ৰভেদ নাই। 'সুন্দৰৰ আৰাধনাই জীৱনৰ খেল।' "ৰমন্যাসিক সাহিত্যৰ সকলো লক্ষণৰ ভিতৰত মানৱ শক্তিৰ স্বৰূপ মূল্যায়নৰ দিশটো আগৰৱালাৰ কবিতাৰ মাজত জিলিকি আছে।"[2] মানৱতাবাদ বা হিউমেনিজ্‌ম হৈছে মানুহৰ প্ৰতি থকা মানুহৰ ভালপোৱা নাইবা বিশ্ব-মানৱৰ প্ৰতি থকা আত্মীয়তাবোধ। বিশ্বৰ প্ৰায়বোৰ মানৱ দৰদী কবিয়েই পীড়িত মানৱ জীৱনৰ দয়নীয় চিত্ৰ অংকিত কৰি তাৰ প্ৰতি সহানুভূতি প্ৰদৰ্শন কৰিছে। মানুহে মানুহৰ প্ৰতি কৰিবলগীয়া কৰ্তব্য পালন নকৰাত কবি হৃদয় ক্ষুদ্ধ হৈ উঠিছে।

ইংৰাজ কবি ৱৰ্ডছৱৰ্থে সেইবাবেই আক্ষেপ কৰিছে— 'what man has done for men?' হিন্দী সাহিত্যৰ খ্যাতনামা কবি সূৰ্যকান্ত ত্ৰিপাঠী 'নিৰালা' ই 'ভিক্ষুক' কবিতাত ভিক্ষুকৰ যি দয়নীয় চিত্ৰ আকিঁছে তাত কবি জনাৰ দৰদী হৃদয়ৰ স্বৰূপ সমবেদনাৰ সুৰেৰে স্পষ্ট হৈ উঠিছে, ৰাস্তাৰ দাঁতিত পেলনীয়া খাদ্যৰ অৱশিষ্টাংশ সংগ্ৰহ কৰি উদৰাগ্নি শাঁত পেলাৱলৈ চেষ্টা কৰোঁতে 'ভিক্ষুক'ৰ হাতৰ পৰা কুকুৰেও খাদ্য-দ্ৰব্য কাঢ়ি খাবলৈ ভয় কৰা নাই।

'চ্যাট ৰহে ঝুঠী পট্টল, ৰে কভী
সঞ্জক পৰ খৰে হুৱে
ঔৰ ঝপট লেনে কো উনসে,
কুত্তে ভী হ্যে অড়ে হুৱে।'

('ভিক্ষুক, সূৰ্যকান্ত ত্ৰিপাঠী নিৰালা')

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ 'বীণ-বৰাগীতো' বৰাগীৰ একেই অৱস্থা—

'কুকুৰে কামোৰে ছৱালে দলিয়াই
ক'তো নিমিলয় সুখ।' (বীণ বৰাগী)

মানুহৰ প্ৰতি মানুহৰ মৰম-চেনেহ থকাটো কবিয়ে কামনা কৰে। সেয়ে নহ'লে মানৱ সমাজৰ শান্তি-সম্প্ৰীতি নাথাকিব। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাই তাকেই কৈছে—

'দেখিছোঁ পৃথিৱী স্বৰ্গতো অধিক
মানুহৰ নিজাপী ঘৰ,
মানুহেই দেৱ ইহ জগতৰ
মানুহেই পৰাৎপৰ।' (বীণ বৰাগী)

মানৱ-প্ৰেম এটি স্বৰ্গীয় অনুভূতি। এই প্ৰেম কি বস্তু নজনাকৈ মানৱ অন্তৰ সন্তুষ্ট হ'ব নোৱাৰে। মানৱাত্মাৰ পৰস্পৰৰ প্ৰতি থকা আত্মিক টানৰ কাৰণেই পৰস্পৰে পৰস্পৰৰ সুখ-দুখৰ সমভাগী হ'ব বিচাৰে।

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধৰী আদি কবিৰ কবিতাত মানৱৰ কৰুণ জীৱনৰ প্ৰতি

ISSN : 3048-6394
Vol.: 01, Issue: 01; January, 2024

গভীৰ সমবেদনাৰ সুৰ ফুটি উঠিছে। চন্দ্ৰকুমাৰৰ 'বনকুঁৱৰী', 'জলকুৱৰী', আৰু 'তেজীমলা'— শীৰ্ষক কাহিনী গীতসমূহৰ কথাবস্তুৰ ফালৰ পৰা শেষৰটি বেচ আকৰ্ষণীয় আৰু সাৰ্থক। 'বনকুঁৱৰী' কবিতাটিৰ আকৰ্ষণীয় দিশ হ'ল ইয়াৰ অন্তৰালত লুকাই থকা মানৱীয় আৱেদন। কথাবস্তুতকৈ নৈসৰ্গিক বৰ্ণনাই অধিক ঠাই লোৱালৈ চাই ইয়াক কৃত্ৰিম মালিতা আখ্যা দিব পাৰি।

নিজম দুপৰীয়া প্ৰকৃতি জীয়াৰী বনকুঁৱৰীয়ে উজ্জ্বল শ্যাম বৰণীয়া মুখখনিৰে অপূৰ্ব বেশভূষাৰে সু-সজ্জিত কৰি পৰস্পৰৰ মাজত প্ৰেম-বিনিময় কৰিছে। 'বনকুঁৱৰী' কবিতাৰ দৰেই 'জলকুঁৱৰী'টো ৰূপহী গাভৰু ছোৱালীৰ মুকলিমূৰীয়া জীৱনৰ ছবি অংকিত হৈছে। আনহাতে মানুহৰ নিষ্ঠুৰতাৰ বলি হৈ জীয়াতু ভোগা তেজীমলা বিষয়ক মানুহৰ মুখত শুনি অহা কাহিনীৰ পৰাই এই কাহিনীটো সৃষ্টি হৈছে।

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ প্ৰায়বোৰ কবিতাৰ কেন্দ্ৰস্থ ভাৱ মানৱ-প্ৰেম। কবিৰ 'মানৱ বন্দনা' কবিতাত মানৱ যে সকলো বস্তুৰ মূল সম্পদ সেই কথা প্ৰকাশিত হৈছে—

'মানুহেই দেৱ মানুহেই সেৱ
মানুহ বিনে নাই কেৱ,
কৰা কৰা পূজা পাদ্য অৰ্ঘ্য লই
জয় জয় মানৱ দেৱ।' (মানব বন্দনা)

কবিৰ মতে মানৱ সেৱা জীৱনৰ শ্ৰেষ্ঠ ধৰ্ম। মানৱ সেৱাই ভগৱানৰ সেৱা। নৰৰূপী নাৰায়ণৰ সেৱাৰ জৰিয়তে পৃথিৱীকো স্বৰ্গধামলৈ উন্নিত কৰিব পাৰি, কাৰণ 'মানুহেই দেৱ, ইহ জগতৰ মানুহে পৰাৎপৰ'।

কবিয়ে পাৰ্থিৱ কামনা-বাসনা পৰিত্যাগ কৰি দিব্য-দৃষ্টিৰে জগতখন লক্ষ্য কৰিছে আৰু পৃথিৱীখন আনন্দ তীৰ্থৰূপে দেখা পাইছে। 'বীণ-বৰাগী', 'আনন্দ-তীৰ্থ' আদি কবিতাত আধ্যাত্মিক জগতৰ সৌন্দৰ্যৰ সন্ধান নিহিত হৈ আছে।

উপসংহাৰ ঃ

মানৱ জীৱন ক্ষণস্থায়ী, স্থায়ী বস্তু মাত্ৰ প্ৰেম। সেয়েহে কবিয়ে মানৱ-প্ৰেমৰ জয়গান গাইছে। সত্য-শিৱ-সুন্দৰৰ সৃষ্টিৰে, বহু জনৰ হিতৰ বাবে মঙ্গলৰ বাবে, নিজকে অৰ্পণ কৰিছে। চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ কবিতাত ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ সকলোবোৰ লক্ষণ বিদ্যমান। সেয়েহে অসমীয়া ৰোমাণ্টিক কবিতাৰ ইতিহাসত চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ নাম চিৰস্মৰণীয় হৈ থাকিব।

ISSN : 3048-6394
Vol.: 01, Issue: 01; January, 2024

পাদটীকা ঃ

1 হাজৰিকা, কৰবী ডেকা ঃ অসমীয়া কবি আৰু কবিতা, পৃ, 15
2 উল্লিখিত গ্ৰন্থ, পৃ, 17

আধাৰ গ্ৰন্থ ঃ

1 আগৰৱালা, চন্দ্ৰকুমাৰ ঃ প্ৰতিমা, প্ৰথম তাঙৰণ, 1911
2 আগৰৱালা, চন্দ্ৰকুমাৰ ঃ বীণ বৰাগী, সাৰদা প্ৰকাশন, গুৱাহাটী, প্ৰথম প্ৰকাশ, 1999

সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী ঃ

1 তালুকদাৰ, নন্দ ঃ কবি আৰু কবিতা, বনলতা, ডিব্ৰুগড়, প্ৰথম প্ৰকাশ, 1969, এপ্ৰিল।
2 শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ ঃ অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত, সৌমাৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, প্ৰথম প্ৰকাশ, 1959¼
3 হাজৰিকা, কৰবী ডেকা ঃ অসমীয়া কবি আৰু কবিতা, বনলতা, ডিব্ৰুগড়, দ্বিতীয় সংস্কৰণ, 2011¼

■ ■ ■